

Definovanie neoficiálnej ekonomiky

DEFINITION OF THE INFORMAL ECONOMY

Abstrakt

V literatúre o problematike tieňovej ekonomiky existuje terminologická neusporiadanosť. Autori píšú o „nezákonnej“ (illegitimate) ekonomike, „nelegálnej“ (illegal), „zakázannej“ (illicit), „zločineckej“ (criminal), „čiernej“ (black), „šedej“ (grey), „druhej“ (second). Pri definovaní tieňovej ekonomiky sa treba predovšetkým sústrediť na morálny a štatistický aspekt.

Kľúčové slová

ekonomika, metodológia

Abstract

The literature on the issue of the informal economy exists terminological messiness. The authors write about the "illegal" (illegitimate) economy, "illegal", "prohibited" (illicit) "criminal", "black", "gray", "other" (second). When defining the informal economy should be primarily focused on the moral and statistical aspect.

Key words

economy, methodology

ÚVODOM

Keď v druhej polovici osemdesiatych rokov minulého storočia začali ekonómovia porovnávať tieňovú ekonomiku krajín s rôznymi sociálno-ekonomickými systémami, jeden z najzaujímavejších výskumov v tejto oblasti bol zverejnený v roku 1987. Vtedy vyšla kniha Neoficiálna ekonomika. Stav a perspektívy v rôznych ekonomických systémoch. Monografia obsahovala materiály rovnomennej medzinárodnej konferencie, ktorá bola v roku 1984 v talianskom meste Triento. Na konferencii boli poprední odborníci, ktorí sa vo svete venovali problematike tieňovej ekonomiky. Zborník z konferencie otváral príspevok britského ekonóma Petera Wilesa. Autor príspevku si pred seba postavil úlohu vypracovať univerzálny pojmový aparát, prostredníctvom ktorého je možné analyzovať tieňové vzťahy ako západných (trhových), ako aj východných (fungujúcich na základe plánu) ekonomík.

1 OBJEKT

Autor poukazuje, že akýkoľvek výskum sa začína z presnej definície jeho objektu. V literatúre o problematike tieňovej ekonomiky existuje terminologická neusporiadanosť. Autori píšu o „nezákonnej“ (illegitimate) ekonomike, „nelegálnej“ (illegal), „zakázanej“ (illicit), „zločineckej“ (criminal), „čiernej“ (black), „šedej“ (grey), „druhej“ (second) atď, pričom tieto sa tieto termíny používajú v rôznych významoch. Napríklad kvôli rozdielom v definícii „druhej“ ekonomiky v Maďarsku, odhad jej veľkosti sa pohybuje v pásme od 15 do 50 % HNP. (s. 21). Tento rozdiel sa dá pozorovať kdekoľvek.

Pri definovaní tieňovej ekonomiky sa treba predovšetkým sústrediť na morálny aspekt. Prakticky všetky spoločenské systémy sa opierajú na „skautskú“ alebo „pioniersku“ morálku – Bohu, vernosť kráľovi (alebo Politbyru), ideologická lojalita, oddaná práca, platenie daní, šetrenie peňazí, dodržiavanie zákona. Tieňová ekonomická činnosť porušuje tieto normy, dokonca aj keď prináša ekonomický úžitok.

2 ŠTATISTIKA

Od morálneho prístupu P. Wiles prechádza k štatistickému. Z hľadiska ekonomickej štatistiky si treba všimnúť nasledovné ukazovatele tieňovej ekonomickej činnosti.

1. Dodatočná tieňová hodnota (BVA – black value added): práca v tieňovej výrobe a distribúcie so zohľadnením kapitálu a pozemkovej renty. Tu je potrebné zahrnúť úplatky nevyhnutné pre formovanie BVA.

2. Tieňové transfery (black transfers): krádeže, vrátane použitia pracovného času a materiálov pre osobné ciele (ako to bývalo v sovietskej ekonomike), úplatky pre mimoriadne získanie akýchkoľvek statkov (napríklad cestovných víz).

3. Tieňové kapitálové výnosy (black capital gains): vznikajú, keď držitelia majetku získavajú tieňovej ekonomike výhodu z rastu cien bez ohľadu na ich vzťah k ich výrobnej činnosti. Ako príklad P. Wiles posudzuje nelegálne hazardné hry (gambling). Dodatočná tieňová hodnota a náklady v tejto sfére nie sú veľké. Do úvahy je potrebné brať mzdy zamestnancov kasína, zisk majiteľov a náklady na priestory.

4. Ukradnutá práca (stolen labour) – nerealizovaná práca za platený čas. Ak sa BVA zvyšuje vďaka ukradnutej práci, vtedy sa bude národný dôchodok (national income) znižovať, pretože ukradnutá práca má vysokú alternatívnu hodnotu (opportunity cost). Tieto krádeže sú mimoriadne rozšírené na celom svete. “Samotní univerzitní profesori, poprední špecialisti na tieňovú ekonomiku sa tým zaoberajú v rôznych formách, zvlášť počas medzinárodných konferencií,” humorne poznamenáva autor. (s. 23).

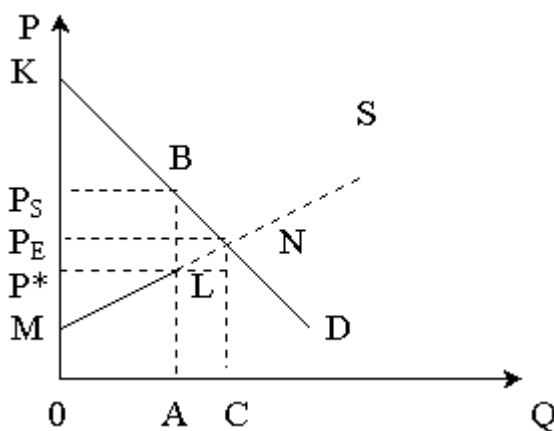
5. Ak sa niekto “vyhýba” oficiálnej práci, zaoberajúc sa v pracovnom čase neoficiálnej práci, je potrebné brať do úvahy ním používané zariadenie. To znamená, že úplné alternatívne náklady jeho tieňovej práce zahŕňajú okrem pracovných hodín aj ukradnutú kapitálovú obsluhu.

3 TIEŇOVÝ ZISK

V článku britský ekonóm P. Wiles poukazuje na niekoľko základných zdrojov tieňového zisku:

A. Vyhýbanie sa zaplateniu daní – najstarší, tradičný a doposiaľ najväčší zdroj. Nepriame dane zvyčajne prevyšujú mieru čistého zisku z predaja tovaru, preto je obídenie nepriamych daní viac ako zdvojnásobuje zisk. Zvyčajne celkový rast daní vedie k zväčšeniu veľkosti tieňovej ekonomiky. “Hoci je vyhýbanie sa plateniu daní trestným činom, nie je prísne trestané, a preto je prirodzené a zvyčajné...” (s. 24).

Obrázok: Vyhýbanie sa cenovej kontrole v plánovitej ekonomike.

B. Vyhýbanie sa cenovej kontrole vzniká v podmienkach deficitu. Deficit môže napríklad vzniknúť keď sovietsky plánovač nesprávne odhadne veľkosť ponuky určitého tovaru, alebo keď v akejkolvek spoločnosti kombinácia inflácie s fixovanými cenami vytvára rad kupujúcich. V dôsledku toho sa akumuluje prebytočný dopyt LN po nekúpených tovaroch (pozri obrázok). Vzniká tieňová cena P_s , ktorú môžu určiť špekulanti, ak kúpu nerealizovali tí spotrebitelia, ktorí sa nachádzajú na krivke dopytu v úseku KB. Objavuje sa možnosť získať podstatný zisk pri opätovnom predaji (dnes stojí za to považovať v transakciách spojených s opätovným predajom podnikov, ktoré mali primárnych privatizačných majiteľov), pričom veľkosť hrubého domáceho produktu sa nezväčšuje.

C. Odklon od direktívnych plánov sovietskeho typu týkajúcich sa výroby tovarov. Mnohé vlády určujú pre výrobcov obmedzenia týkajúce sa výroby (napríklad nulové maximum pre výrobu silných narkotík), ale len vláda sovietskeho typu si vynucuje obmedzenia minimálneho typu (poznámka: zachovalo sa v slovenskej energetike, kde môže byť do siete pripojený výrobca určitého minimálneho množstva elektrickej energie, ale aj tendroch kde účastník môže mať len minimálny definovaný obrat v určitej skupine tovaru).

V dôsledku maximálneho, alebo minimálneho obmedzenia výroby určitých produktov, alebo služieb vznikajú dva procesy (poznámka: čo môže byť inšpiráciou pre analýzu súčasných ekonomických zákonov):

1. Zámerne nízka (obmedzená) výroba jedných tovarov, pretože značná časť verejných zdrojov sa používa pre výrobu (vytvorenie, generovanie) BVA;
2. Zámerná nadvýroba druhých tovarov (tento prebytok nebude figurovať v účtovníctve, ako aj výnosy získané z ich realizácie).

D. Výroba zakázaných tovarov – narkotík, zbraní, pornografie, “samizdatovej literatúry” a pod. Súbor týchto tovarov, je samozrejme oveľa bohatší v kapitalistických krajinách (zvlášť v rozvojových).

V ZSSR bol rozšírený zaujímavý fenomén, ktorým boli mäkké porušenia plánu (BPV – benign plan violation), ktoré je veľmi ťažké klasifikovať. “Sovietski manažéri zvyčajne porušovali [mnohé] detaily ich mimoriadne detailizovaných plánov, aby zabezpečili splnenie najdôležitejších úloh.” (s. 26). Reč ide o porušovaní úloh týkajúcich sa sortimentu, výdavkov na mzdy, a najdôležitejšie, o neoficiálnom systéme získavania deficitných tovarov

(poznámka: čo môžeme hovoriť o eurofondoch), čím sa zaoberali zvláštni odborníci (priekupníci) za úplatky. P. Vilis prichádza k záveru, že „úplatky spojené s BVP“, sú tieňovými transfermi a to je samo o sebe [špeciálnym] druhom riadenia sovietskeho oficiálneho ekonomického systému (s.26).

ZÁVEROM

V poslednej časti vedeckého článku P. Wilis polemizuje s definíciou „druhej ekonomiky“ používanou maďarskými ekonómami. Podľa ich definície okrem systému legálnych platieb, ktoré sprostredkovávajú oficiálnu výrobu tovarov, existujú neoficiálne platby, v prípadoch keď ľudia používajú verejné a súkromné vlastníctvo v osobných záujmoch. Práve to je podľa nich „druhá ekonomika“. (s. 30).

Pri tejto definícii sa do skladby “druhej ekonomiky” Maďarska patria nielen BVA, BPV, krádeže surovín a pracovného času, tieňové transfery (typu úplatkov) a pracovného času, ale aj legálne súkromná, družstevná výroba, a tiež domáce hospodárstvo. Autor článku si všíma, že v posledných troch prípadoch sa absolútne ignoruje morálne kritérium.

“Niet sa čomu čudovať, – píše P. Wiles, – že tento veľmi zmiešaný a pestrý zoznam predstavuje 50 % HNP Maďarska. Moja vlastná skromnejšia definícia (BVA sú v svetovom rozmere 7–25%) je prijateľnejšia” (s. 31).

Vzájomná opozícia “neoficiálnych platieb ” (pays reel) a “legálnych platieb” (pays legal) akcentuje pozornosť na spontánnej, “neorganizovanej” ekonomickej činnosti ľudí. Samozrejme nie je to špecifický fenomén komunistických krajín, ako si myslia maďarskí ekonómovia. Nimi navrhovaná definícia vyhovuje tým, kto chce vedieť čo sa deje v tej sfére, ktorú sa vláde nedarí kontrolovať.

“Moja definícia vyhovuje len tým, ktorí chcú len vedieť, do akej miery sú ľudia nemravní, a chcú vedieť čo nie súčasťou národného dôchodku, ale malo by v ňom byť ” (s. 31).

Podľa autora článku sú priame dôsledky direktívneho riadenia sovietskeho typu skutočne unikátne, ale nie také veľké. Vyhybanie sa daniam existuje tak v sovietskom systéme, ako aj v trhovej ekonomike. Univerzálne sú aj krádeže pracovného času. Špecifickými príčinami tieňovej ekonomiky v sovietskom systéme sú plánovanie a čiastočne nesúlady medzi ponukou a dopytom (v trhovej ekonomike existujú rady len v štátnom sektore, ako napríklad v štátnom

systéme zdravotníctva). Celkove, uzatvára autor, v rôznych spoločenských systémoch sa ľudia málo jeden od druhého odlišujú na základe svojich základných nedostatkov a práve to by malo byť predmetom diskusií výskumníkov tieňových ekonomických vzťahov.

Použitá literatúra

1. WILES, P. The Second Economy, Its Definitional Problems // The Unofficial Economy. Consequences and Perspectives in Different Economic Systems / Ed. by S. Alessandrini and B. Dallago. Gower, 1987. P. 21-33.

Kontaktné údaje

Mgr. Vladimír BAČIŠIN, PhD.
Ekonómie a podnikania
Paneurópska vysoká škola
Tematínska 10
851 01 Bratislava
Slovenská republika
email: vladimir.bacisin@gmail.com